

Opsamling på Studietur om genforvildede natur 2021	Ansvarlig	rrgn
	Oprettet	07-09-2021
	Side	1 af 13

Projekt: 7837 Biodiversitet i det nye årti

Opsamling på studietur om genforvildede naturområder i Danmark 1.- 3. september 2021

Deltagere:

Navn	Sted	Bemærkning
Heidi Buur Holbeck	SEGES	Deltog hele turen
Rikke Rørby Graversen	SEGES	Deltog hele turen
Frederik Forsberg	SEGES	Deltog hele turen
Lisbeth Gliese Jensen	SEGES	Deltog hele turen
Mette Møller Ragborg	AgriNord	Deltog hele turen
Birthe Thordahl Christensen	Velas	Deltog hele turen
Kasper Nowack	Fåborg Kommune	Deltog 1. og 2. september
Kasper Rise Høegh	Landbrugsrådgivning Syd	Deltog hele turen
Lars Eg Hoppe	Aarhus Kommune	Deltog hele turen
Ulla Plauborg	Velas	Deltog hele turen
Hanne Juncher Fris	Velas	Deltog kun på Skovsgård
Rikke Milbak	Milbak	Deltog hele turen
Dan Hua Wang	Milbak	Deltog 1. og 2. september
Anders Michaelsen	Natur360	Deltog hele turen
Cecilie Christensen	Østdansk Landboforening	Deltog hele turen
Tinne Gaardmand	Kolding Kommune	Deltog hele turen
Dorthe Aaboer	Kolding Kommune	Deltog hele turen
Tina Hovmand	VKST	Deltog 1. september
Annebeth Hoffmann	Holmager 35, Glumsø	Deltog 2. september
Louise Hedegaard Riemann	LHN	Deltog 1. september
Petra Gutt	KHL	Deltog hele turen
Else Magård	NatureGenerator	Deltog hele turen - torsdag fra kl. 15.00
Thomas Tümmeler-Hellesen	Landbrugsstyrelsen	Deltog 3. september
Sarah Vestergård Hansen	Landbrugsstyrelsen	Deltog 3. september

Opsummering fra studieturen

Der blev set flere eksempler på store naturområder med helårsgræssende dyr. Der er tydeligt at helårsgræsning er et særdeles effektivt virkemiddel til at sikre biodiversiteten. Selv efter kort tid med helårsgræsning ses en tydelig effekt i form af flere blomsterplanter og på sigt en større landskabsvariation med buske og krat. Samtidig var det tydeligt, at der mangler viden og erfaringer med at gribe store naturprojekter an, ligesom der var behov for mere vidensdeling på tværs af de igangsatte projekter.

Deltageren i studieturen bidrog med stor faglighed inden for forskellige områder, som afspejlede en sammensætning mellem naturrådgiver fra de lokale rådgivningscentre, kommunale naturmedarbejdere og ansatte i private konsulentfirmaer med speciale indenfor natur- og biodiversitet, samt SEGES' natur afd.

Der blev drøftet mange forskellige problemstillinger og løsninger.

STØTTET AF

Promille

afgiftsfonden for landbrug

Skovsgård – 1. september

Vært: Kristian Graubæk, Souschef Skovsgaard

Baggrund (størrelse, antal dyr, racer, historik)

Skovsgaard Gods er ejet af Danmarks Naturfond (DN) og har med støtte fra Den Danske Naturfond og 15. juni fonden igangsat et af de største danske genforvildningsprojekter. Landbrugsdriften blev stoppet i 2020 og 245 ha blev hegned i én stor indhegning, hvor der er udsat kvæg og vildeheste, der skal gå ude hele året uden tilskudsfodring. Det går pt. 62 skotsk højlandskvæg og 9 heste (Exmore) - det var det der umiddelbart var muligt at få fat i. Kørerne kommer fra Læsø.

Forvaltningsstrategi

Skovsgård benytter sig af en proaktiv forvaltning, hvor de løbende vil bedømme arealets bæreevne og udtager handyr i efteråret til kødsalg. Kristian beskriver forvaltningen som niveauet under rewilding. Dyretryk er 0,3 storkreaturer pr. ha. Det forventes, at der om et par år er overskud af dyr til levende salg. Det vil ske som regulering forud for et forventet kollaps – dvs. hvert 3.-5. år.

Der er planer om at bruge GPS-øremærker og etablere en fangfold med indbygget vægt, ved en flaskehals hvor dyrene jævnligt passerer. På den måde kan de løbende følge dyrenes vægt og dyrene vænnes til fangfolden. Der er en tilladelse på vej til forlængelse af fristen for øremærkning, hvilket betyder at dyrene kun skal indfanges to gange årligt.

Tiltag

I skoven er der lavet lysbrønde og veteranisering af træerne. Veteranisering er foretaget med gravemaskiner, hvilket er nemt og billigt. De væltede træer er lagt i forskellige retninger, så det i fremtiden ikke forveksles med et naturligt stormfald. Et råd fra Kristian: vent med at foretage veteranisering og etablere skovlysninger indtil området er hegned og dyrene har vænnet sig til at spise forskellige vedplanter. Ellers er der risiko for stor genvækst. Der er planer om sløjfning af grøfter og dræn og genoprette en mere naturlig hydrologi. Der er planer om at udsætte tamsvin og geder (geder er en kompensation for manglende hegning af dådyr og andre store dyr).

Landbrugsarealer blev tilsået med en kløver og rajgræs som udlæg i 2020. Det var et misfået tiltag udført af den daværende driftsleder. Det er et dårligt udgangspunkt for at fremme en naturlig vegetation, da der vil være meget stor konkurrence fra kløver og græs. Det er umiddelbart svært at jordbehandle området og starte forfra, da der er søgt plejetilsagn, hvor der er krav om plantedække og forbud mod jordbehandling. Øvrige arealer er tidligere overgræsset enge og overdrev, hvor der er en frøpulje af naturlig vegetation. Skovarealer er en traditionel produktionsskov, der dog har en vis alder og med en under-skov/vegetation med isæt af naturlige urter/vedplanter.

Økonomi

Det er helt afgørende for ejerne at projektet kan løbe rundt økonomisk, da fonden ikke har mulighed for at understøtte en negativ driftsøkonomi. Økonomien skal komme fra tilskud fra pleje-græs-ordningen, grundbetaling via artikel 32 undtagelsen og oplevelsesøkonomi i form af rundvisninger, udlejning af ferieboliger og på sigt glamping. Kødsalg vil udgøre en næsten ubetydelig del af økonomien i projektet.

Resultater/observationer

Allerede efter første vinter med helårsgræsning er det tydeligt at de blomsterne urter får mulighed for at blomstre på de tidligere overgræssede arealer. F.eks. er markkrageklo meget mere udbredt end man vidste. Dyrene spiser af alle typer af vedplanter, hvilket de også gjorde på Læsø, hvor de kommer fra.

Der foretages baselineundersøgelser af Århus Universitet. Der er behov for at der nationalt udvikles ensartede metoder for udførelse af en baseline undersøgelse.

På sigt er det forventningen, at området vil udvikle sig til et kratlandskab.

Fotos fra Skovsgaard

Kristian fortæller om området.

Hingst har afmærket sit territorie med en bunke lort. Kreaturet går på en tidligere mark.

Veteraniserede og væltede træer udgør nu en lysning i skoven.

På den tidligere mark står græsset højt

Det er fra de gamle naturarealer i forgrunden at arterne skal sprede sig. Området vil forandre sig i retning mod flere buske og krat.

Kristian fortæller mens køer går i baggrunden

Vildhestene på Sydlangeland – 1. september

Værter: Jakob Harrekilde Jensen, Skovrider NST Fyn og Kasper Skjærlund, biolog NST Fyn.

Baggrund (størrelse, antal dyr, racer, historik)

Siden 2006 har Exmoor-ponyer levet vildt og afgræsset arealet ved Dovns Klint på 110 ha. Her kan vi se udviklingen i naturen med hestegræsning gennem 15 år. Hestene lever så vidt muligt uden menneskers indblanding. Der er siden blevet suppleret med kreaturer.

Forvaltningsstrategi

Det er blevet vurderet at arealets bæreevne passer med det nuværende antal dyr som er på 32 hopper, 1 hingst og 10 – 12 føl. Hvert år udtages hingsteføl og evt. andre dyr. Ca. hvert 6. år udskiftes hingsten. De gamle hingste går for sig selv på et andet område.

Da der er store udfordringer med at trækkende gæs æder alt græsset i det tidligere forår, er der de senest to år blevet fodret i en periode.

Hvert år findes ikter i hestepærer og hele flokken behandles med ormemiddel, da man ikke kan finde ud af hvilke individer der er ramt.

Det overvejes om det er nødvendigt på et tidspunkt at foretage rydning af opvækst.

Hestene indfanges en gang årligt, med hjælp fra 20-30 mennesker, der genner hestene ind i fangfol-den.

Tiltag

Der blev ikke snakket om hvilke tiltag ud over græsning der er igangsat. Der findes flere vandhuller i området. Der ligger en stævningssskov som tilhører NST lige uden for hegnet. Af hensyn til botanikken i skoven er det besluttet at skoven ikke skal hegnes med i projektet. Man kan ellers fagligt argumentere for, at afgræsning med heste og kreaturer i skoven, vil kunne skabe de samme betingelser for floraen som stævningsdriften.

Økonomi

Der blev ikke snakket om økonomi. Området tilhører og drives af staten. Der kommer årligt ca. 75.000 turister hvert år.

Resultater/observationer

Hverken Jakob eller Kasper har været med fra starten af projektet og kender ikke projektområdet inden hestene blev sat ud. De mener dog at det hovedsageligt var landbrugsarealer. Af luftfoto fremgår det at størstedelen af arealerne var landbrugsjord i 1995. Herefter er flere og flere arealer udtaget af landbrugsdrift indtil projektets start i 2006.

Området har udviklet sig til et varieret landskab med mange urter. Det er tydeligt at der forskel i at der nogle steder græsses tæt og andre steder får vegetationen lov at blive længere. Der er en del tjørn der på nuværende tidspunkt er ved at etablere sig. Da heste ikke afgræssede ned til vandhullerne, blev der indført kreaturer på arealet. De går mere til vegetationen omkring vandhullerne.

Der er ikke blevet lavet basismonitoring på arealet, så man ved reelt ikke hvordan området har udviklet sig. NOVANA overvågningen viser dog, at arealet med overdrev er vokset betragteligt siden 2006.

Fotos fra Sydlangeland

Der er stor variation i hvor hårdt der er græsset

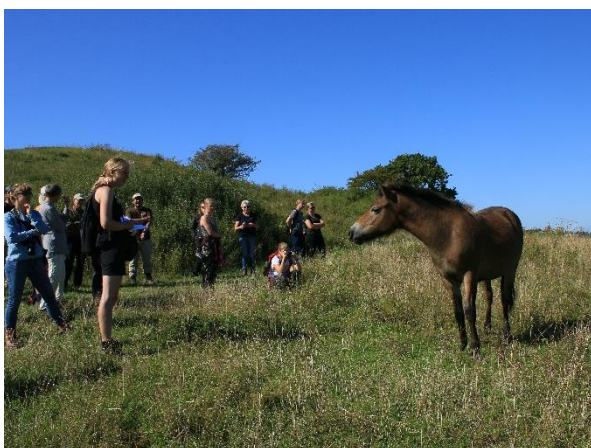
Strandloppeurt

Jakob og Kasper fortæller med hestene i baggrunden

Heste

Det kan være svært at holde afstand, når hestene kommer tæt på

Fangfold og læskur

Rosenfeldt – 2. september

Værter: Nicolai Oxholm Tillisch (nuværende ejer), Peter Oxholm Tillisch (tidligere ejer), Carsten Horup (naturmedarbejder Vordingborg Kommune) og Peer Ravn (Amphi Consult og dyreholder).

Baggrund (størrelse, antal dyr, racer, historik)

Stort Life-projekt på Knudshoved Odde med mange forskellige tiltag. F.eks. etablering af mange nye søer og vandhuller til den sjældne klokkefrø og andre padder og krybdyr, etablering af 184 ha ny natur - med udsåning af lokale frø fra vilde blomster, flytning af tørv, genetablering af store natursten. Området opnår sammen med eksisterende naturarealer en samlet størrelse på 280 ha, som helårsgræsses med Galloway (120 stk). Knudshoved Odde er delt i to. Den yderste del har aldrig været opdyrket og udgør det gamle land/natur. Området er særligt vigtigt for padder, da 12 ud af 14 paddearter i Danmark yngler her. Den inderste del af odden har været dyrket jord indtil projekt startede. Dertil kommer en del skov-arealer, som også er med i indhegningen. Ejerne vil gerne tage flere naturhensyn ved at sikre de eksisterende naturværdier og udvide disse. Ønsker at sælge øvrige landbrugsafgrøder som naturnære fødevarer.

Forvaltningsstrategi

Det er planen at der skal gå 0,3 storkreaturer på ha. Det er forventningen at dyrene danner grupper som ikke blander sig. Tyrekalve tages fra og studes for at undgå at de gør de unge kvier drægtige. Selv om Galloway er en ekstensiv race er den avlet på bekostning af naturlig adfærd. Det betyder at dyrenes hornmonniveau ikke er naturlige og de bliver meget tidlige kønsmoden og vil ikke være i stand til at gennemføre en fødsel. Dyrene fodres som udgangspunkt ikke, men der er foder i fangfoden, så man hurtig kan igangsætte en fodring, hvis det bliver nødvendigt. Dyrene bliver behandlet med ormemiddel, hvis dyrelæge finder det nødvendigt. Har hidtil ikke været nødvendigt.

Tiltag

Projektet bærer præg af meget stor forberedelse og godt samspil mellem ejer, kommune, dyrholder/rådgiver.

Vandhuller er etableret så de dækker forskellige størrelser, terrænniveauer og jordbundstyper mv. Natursten udlægges for at genskabe nogle af de sten der naturligt har været spredt i landskabet. Stene er blevet fjernet for at kunne dyrke jorden og mange sten er helt fjernet fra området for at blive brugt til byggematerialer mv. Det er vigtigt at stenen bliver gravet ned for at lede varme til jorden. Det vil dog være meget dyrt at udlægge et naturligt antal sten og grave dem ned. De nedgravede sten har også den fordel at de gør det umuligt at slå arealerne, hvilket betyder at arealerne fremadrettet kun kan plejes ved afgræsning.

For at sikre at de nye naturområder udvikler sig til overdrev, der på sigt får samme kvalitet som de gamle naturområder er der gjort mange overvejelser. Udpining er fravalgt, da tyske resultater viser at det virker langsomt. Arealerne er havet 10-16 gange i løbet af vækstsæsonen forud for såningen, for at fjerne frø fra markukrudt. Derefter er frø indsamlet fra Sjællandske donorlokaliteter spredt med gødningsspreder tilsat sand. Teorien er at den vegetation der først etablerer sig på arealet, har den størst konkurrencefordel på sigt. Frø er dels indsamlet med ældre mejetærsker, dels med hånd. Frø fra planter, der historisk har vokset i området, er eftersøgt og samlet. Der er indsamlet liden skjaller som snylter på græsser.

Økonomi

Projektet er finansieret af EU-midler i Life-projektet Klima-Bambina, der har et budget på 38 mio. På sigt skal driften finansieres af tilskud fra pleje-græsordningen og grundbetaling med artikel 32 undtagelse. Der er en årlig indtægt fra parkering, der til dels dækker udgifter til slid på veje og stier. Der er tanker om glamping mv.

Resultater/observationer

Efter kort tid med helårsgræsning breder de blomstrende urter sig. F.eks. er den sjældne kostnellige genfundet på arealet.

Fotos fra Rosenfeldt

Carsten fortæller om projektet

Den gamle natur yderst på odden skal sprede sig til de tidligere landbrugsarealer på den inderste del af odden.

Under den gamle lind fortæller Nicolai og Peter om, hvorfor det som lodsejer giver mening at være med i projektet, og om det gode og vigtige samarbejde med kommunen og rådgiver.

Sten der ligger naturligt i landskabet har ofte kun en lille del over jorden. Det leder varmen ned i jorden og er f.eks. en vigtig biologisk funktion i forhold til myrer. Det efterlignes når der lægges sten ud på de nye naturarealer.

Brombær er både naturlige og vigtige i naturen. Men de skal ikke brede sig over det hele og på sigt forventes det, at der bliver behov for manuel rydning.

Tidligere mark med udsået urter der er indsamlet på udvalgte Sjællandske donorlokaliteter efter at marken var havet 10-16 gange. I baggrunden går kreaturerne i de nygravede vandhuller.

Feddert – 2. september

Værter: Ivan Reedtz-Thott (ejer), Therese Bloksted (rådgiver VKST) og Peer Ravn (dyreholder)

Baggrund (størrelse, antal dyr, racer, historik)

Ivan Reedtz-Thott driver en økologisk ejendom på 700-800 ha, hvoraf 300 ha er plejegræs med høj naturværdi (op til HNV 13). Han har søgt og fået tilskud til varig udtagning af landbrugsjord til natur fra puljen om tilskud til sammenhængende arealer i Natura2000. Det betyder, at der nu er etableret en sammenhængende indhegning på ca. 500 ha som helårsgræsses uden tilskuds fodring. Heraf er ca. 100 ha tidligere landbrugsarealer.

Arealet græsses med galloway og på sigt er der planer om exmore. Konik-hestene er fravalgt da de er mere følsomme over for forfængelighed.

Forvaltningsstrategi

Der anvendes en proaktiv forvaltning, så man sikrer at der er mad nok til de resterende dyr der skal blive på arealet vinteren over.

Dyrene bliver behandlet med ormemiddel, hvis dyrelæge finder det nødvendigt. Forventer ikke at det vil være nødvendigt, da der er mange tørre arealer.

Områder hvor ørnebregne dominerer fortsættes slåningen, som er praktiseret de sidste 20 år, da det ikke forventes at kreaturerne vil kunne trampe/spise de store mængder bregner. Er der blot en mindre bestand er der gode erfaringer med at stille mineraler så dyrene kommer til at trampe bregnerne ned.

Tiltag

Det er en udfordring at de tidligere landbrugsarealer er blevet tilsået med kløvergræs. De vil prøve at få dispensation fra pleje-græs til at jordbehandle og udså naturlige blomsterfrø i 20 felter på hver 1 ha fortelt rundt i området. Satser på at liden skjaller er en nøgleart, der kan begrænse græsserne, da den snylter på dem.

Økonomi

Projektet skal understøtte turismen på campingpladsen og bliver en del af markedsføringen her. Driften finansieres af tilskud fra pleje-græsordningen og grundbetaling med artikel 32 undtagelse.

Resultater/observationer

Tydeligt at der bliver flere blomstrende urter på de gamle naturarealer med helårsgræsning.

Fotos fra Feddet

Ivan fortæller om sine tanker med projektet

Kokasser er ikke blot habitat for mange møgbiller mv men også for svampe.

Lyngen trives fint med helårsgræsning

En mangeårig indsats med at slå ørnebregne betyder, at bregner nu kun er små og der vokser lyng og andre planter mellem bregnerne. Dyrene vil næppe kunne overtage for slåmaskinen – derfor fortsætter slåningen.

Fra fugletårnet kunne man se over de nye naturarealer, der var i omdrift indtil 2020.

Fra fugletårnet kunne man se over de nye naturarealer, der var i omdrift indtil 2020.

Kulsbjerg – 2. september

Vært: Peer Ravn (dyreholder). Ejer: Forsvaret (øvelsesterræn).

Info om projektet (størrelse, antal dyr, racer, historik)

500 ha som i de sidste 4 år er blevet helårsgræsset med Galloway. Området er ejet af forsvaret, som bruger det til øvelser (ingen skydning/sprængning). Der er offentlig adgang. Kun afgræsning med kreaturer, da der er adgang for rideheste i området. Tidligere havde forsvaret dårlige erfaring med tidligere dyreholder, som havde alt for mange dyr på arealet, hvilket betød at forsvaret ikke kunne bruge arealet som de ønskede og det var skadeligt for naturværdierne. Der findes 30 arter af dagsommerfugle i området.

Forvaltningsstrategi

Samme forvaltningsstrategi som Rosenfeldt og Feddet. Dyrene deler sig i 4 flokke, som ikke har meget kontakt med hinanden.

Resultater/observationer

Tydeligt at der er et varieret mosaiklandskab med krat og buske. De blomstrende urter dominerer over græsserne. Tydeligt at dyrene bidrager til struktur og levesteder for andre arter – f.eks. i form af de store tyrehuller. Per fortæller, at arealet har ændret tydelig karakter over de få år, han har stået for helårsgræsningen.

Fotos fra Kulsbjerg

Fantastisk udsigt over et mosaiklandskab, som man kun kender fra få steder i DK.

Peer Ravn lokkede os med til dette fantastiske sted og fortæller om dyrenes effekt på området.

Tydeligt at helårsgræsning fremmer de blomstrende urter. Her er det bl.a. vild gulerod og alm. gyldenris, der trives på arealet.

De græssende dyr var pænt ligeglade med vores tilstedeværelse.

Når tyrene skal imponere damerne, laver de store huller med bar jord.

Den bare jord i tyrehullerne er vigtige levesteder for f.eks. jordboende insekter.

Bøtø – 3. september

Værter: Anita Pedersen (Chefkonsulent Guldborgsund Kommune) og Thyge Andersen (Skov- og Naturkonsulent Skovfogeden)

Info om projektet (størrelse, antal dyr, racer, historik)

Projektet startede i 2017. Her blev der opkøbt 153 ha fra et gods. Der går pt. 18 konik heste i skoven i et heget areal på 140 ha. En del af skoven langs kysten er ikke heget af hensyn til det store publikums-tryk i området. I år er der født 5 føl – 4 hingste og 1 hoppe. Alle unge hanner går for sig selv i en anden indhegning i Noret. Der går 4 Galloway på arealet.

Forvaltningsstrategi

Anita fortalte at de praktiserer adaptiv naturforvaltning og ikke rewilding.

Konik-hestene er valgt, da det skulle være den race der er bedst egnet til våde områder. Efter vejledning fra Ritta Buttenschøn går der ca. 49 kg dyr pr. ha. Kreaturerne bruges til at regulere dyretrykket og kan fjernes ved fødemangel om vinteren. Rolige dyr, som er nemme at omgås.

I vinters blev der tilskuds fodret i en anden, men lille fold. Det var et problem for hestene, fordi de ikke kunne motionere i det omfang de plejede. Det blev fra deltagere oplyst at man hurtigt kan få en dispensation fra landbrugsstyrelsen til at tilskuds fodre inde på det areal, som der søges støtte på.

Der har i vinters været stor fokus på dyrevelfærd og særligt en enkelt hest er blevet fotograferet mange gange – men den har bare en dårlig bygning. Denne hest var årsagen til, at man påbegyndte fodring af hele flokken.

Efter vejledning fra dyrlægen bliver alle dyr ormebehandlet.

Der bliver årligt slået for opvækst af birk i de lysåbne områder, da de ikke bliver spist af hestene. Eg bliver til gengæld spist af hestene sidst på året. I begyndelsen gik hestene kun i de lysåbne områder, men bruger efterhånden skoven mere og mere. Der blev spurgt om det var blevet overvejet om geder kunne spise opvækst af birk. Der er blevet vurderet for omkostningstungt og besværligt i forhold til hegning.

Tiltag

Elge/Bison fravalgt pga. publikumshensyn og hegstype.

Store områder med sitkagran er fældet i 2015. Der er et meget stort lag førne. Træfældning var også nødvendig for at skaffe tilstrækkelige midler til hegning.

Der bliver lavet forsøg med forskellige former for udttynding i skoven, for at skabe en mere lysåben skove.

Der er særlig fokus på arterne spejlbredpande og sort ildfugl. Der er lavet frahegninger for at sikre at spejlbredpande har områder, hvor den kan lægge æg. Rådgivning fra Lepidopterologisk forening. Der er også sikret forbindelser ud til strandoverdrevet, så sommerfuglene kan finde de nye lysninger i skoven. Da sort ildfugl kun lægger æg på små forpinte rødknæ sikres de rette vækstbetingelser ved at harve et bælte, så der er borte sand rødknæ kan spire i.

Økonomi

Projektet er startet ved at Den Danske Naturfond har opkøbt arealet og købt hestene. Den daglige drift er kommunen ansvarlig for. Der er søgt støtte efter ordningen biodiversitetstiltag i skove.

Resultater/observationer

Spejlbredpande er gået frem i området efter projektstart.

Fotos fra Bøtø

Hestene gik i en af de nye lysåbne områder, hvor der tidligere var plantage med sitkagran.

Anita fortalte og hestene blev fotograferet.

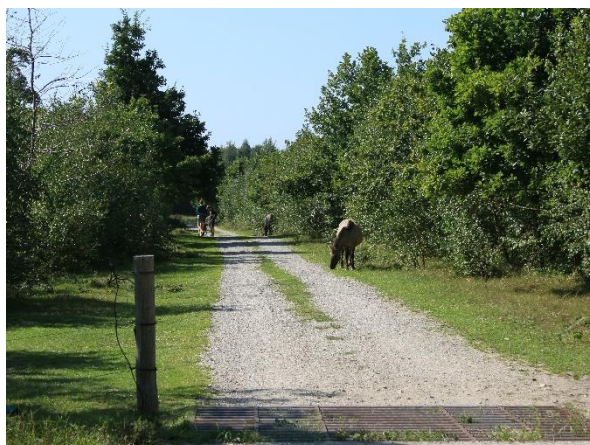
Frahegnet område skal sikre at der er græs som spejlbredpanden kan lægge sine æg på.

Der er massiv opvækst af vortebirk, på de ryddede arealer. Hestene spiser kun vortebirk i meget begrænset omfang. Arealerne bliver slået for at holde opvæksten nede.

Læskuret sikrer dyrevelfærdslovens regler er opfyldt, men bliver kun sjældent brugt.

Hestene virkede helt ligeglade med de besøgende ved skovvejen.